Міністерство культури
та стратегічних комунікацій України

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА
БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

# Краєзнавча робота в бібліотеках України

Інформаційний бюлетень

Вип. 35

Київ 2024

Краєзнавча робота в Черкаській обласній універсальній науковій бібліотеці імені Тараса Шевченка під час російсько-української війни 65
*Писанко Оксана Сергіївна*

Краєзнавча діяльність Миколаївської ОУНБ у контексті збереження та популяризації культурного надбання регіону 70
*Трокай Анна Анатоліївна*

Створення та використання краєзнавчих онлайн-вікторин у діяльності бібліотек (з досвіду ХДНБ ім. В. Г. Короленка) 81
*Уткіна Юлія Олексіївна*

**Матеріали круглого столу «Сила бібліотек: збереження локальної історії у контексті сучасних подій»**

Літописна традиція Одеської національної наукової бібліотеки: від минулого до сучасності 88
*Бережок Євгенія Володимирівна*

Одеська міська публічна бібліотека в перші роки Першої світової війни 95
*Дьомін Олег Борисович*

Активізація меморіальної діяльності Харківської державної наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка на сучасному етапі розвитку 108
*Капустіна Наталія Івановна*
*Ходарєва Юліана Владиславівна*

Збереження пам'яті про повномасштабну війну: проєкти бібліотек України (2022-2024 рр.) 122
*Левченко Юрій Іванович*

*Левченко Юрій Іванович,*
*кандидат історичних наук,*
*старший науковий співробітник відділу організації наукових досліджень, провідний бібліограф відділу інформаційно-бібліографічної роботи, Наукова бібліотека Українського державного університету імені Михайла Драгоманова,*
*м. Київ.*

# ЗБЕРЕЖЕННЯ ПАМ'ЯТІ ПРО ПОВНОМАСШТАБНУ ВІЙНУ: ПРОЄКТИ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ (2022-2024 РР.)

Від початку повномасштабного етапу російсько-української війни постало питання створення інформаційної бази з фіксації та систематизації фактів подій війни. Одними з перших це почали здійснювати бібліотеки України в межах реалізації власних проєктів з документування, меморіалізації та фіксації воєнних подій. Шляхом перегляду фахових бібліотечних публікацій та перегляду бібліотечних сайтів, автором виявлено 25 різного виду проєктів (у вигляді сайтів, мультимедійних платформ, баз даних, книг пам'яті тощо), метою яких є збір та збереження, різної за тематикою інформації про події сучасної війни. Тематично вони поділяються на шість груп.

Найбільшою групою є проєкти з меморіалізації пам'яті про воїнів, що загинули у війні (6 проєктів). Зокрема, Бібліотека імені академіка М. О. Лавровського Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя започаткувала проєкт «Життя, обірване війною: книга пам'яті Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя» з метою вшанування та збереження пам'яті про всіх загиблих студентів, випускників, співробітників та викладачів внаслідок збройної агресії Росії проти України [23].

Сарненська централізована система публічно-шкільних бібліотек на власному сайті веде рубрику «Вічні захисники: в пам'ять про загиблих воїнів Сарненської громади», що є Книгою пам'яті про загиблих мешканців Сарненської міської територіальної громади в російсько-українській війні [21].Закарпатська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Ф. Потушняка веде онлайн базу даних «Полеглі воїни Закарпаття в російсько-українській війні», в якій можна ознайомитись з біографією, нагородами та списком джерел про полеглого захисника країни [19]. Деражнянська центральна міська бібліотека веде проєкт «Загиблі земляки у російсько-українській війні» [20]. Чернігівська обласна бібліотека для дітей створила дошку пам'яті «Загиблі герої Чернігівщини», що містить інформацію про мужніх людей, які віддали своє життя за країну [25].

Від липня 2024 р. Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого здійснює проєкт «Книга пам'яті російсько-української війни. Бібліотекарі», що покликаний зібрати інформацію про працівників бібліотек, які загинули внаслідок російсько-української війни: персоналії військових та цивільних осіб, хто в будь-який період свого життя працював на різних посадах у бібліотеках та, починаючи з 2014 року, загинув унаслідок російської агресії [14].

Друга за величенною група проєкти з документування подій війни в Україні. Так, у липні 2023 р. Харківська держава наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка стала координатором всеукраїнського проєкту «Архівування документів про війну», ініціатором та організатором якого навесні 2022 року була ВГО «Українська бібліотечна асоціація» (УБА). Мета – зібрання цифрових документів про повномасштабну війну та формування загального архіву. Учасники – 44 бібліотек із 17 областей України. Станом на листопад 2023 року, заархівовано 43 тисячі документів [1].

Херсонська обласна універсальна наукова бібліотека імені Олеся Гончара здійснює проєкт «Україна у вогні війни за

свободу. Хроніка» – хронологія днів мужності, витримки та незламності, які назавжди закарбувались в нашій пам'яті про повномасштабну війну. Він складається з розділів: Вторгнення (лютий 2022); Запеклий опір (лютий-квітень 2022); Битва з темрявою. Буча. Ірпінь. Гостомель (березень-квітень 2022); Чорнобиль – хроніка важких тижнів (лютий-березень 2022); Фортеця Маріуполь (березень-травень 2022); Високоточна зброя Воїнів Світла (червень-липень 2022 - ...); Російський «захист православ'я» (2022-2023 роки); Хроніка ракетних атак (червень- серпень 2022); Енергетичний терор (березень 2022 – сьогодні); Східна Брама Держави: Харків (2022 рік); Бібліотеки зруйновані війною (березень 2022 – сьогодні); Час ультиматумів (лютий 2022 – сьогодні); На перехресті вогню (січень – грудень 2023); Авіатроща у Броварах (18 січня 2023 року); Фортеця Бахмут (травень 2022 – березень 2024); Привиди Києва; Повітряна війна на території Росії; Східна Брама Держави: Харків (2023 – 2024 роки); Морські операції Служби безпеки України; Звільнення острова Зміїний (лютий-липень 2022); Війна Росії проти України в цифрах; Військово допомога США; Боротьба за Крим – головні цілі; «Рамштайн» – коаліція допомоги для України; Атака на аеродром «Саки» в Криму; Плацдарм на Лівобережжі Херсонщини; Зруйнована енергетична система; Трагедія в Оленівці; ЗСУ вперше збили аеробалістичну ракету «Кинджал»; Звільнені з полону; День Незалежності

України: 33 роки безперервної боротьби; Розмінування – нульовий етап для України; Освіта під обстрілами; Атака Росії на «Охмадит»; Винищувачі F-16 для України [5].

Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І. І. Мечникова веде базу даних «Незламна Україна», в якій висвітлює повномасштабну війну Росії проти України. Вона складається з чотирьох розділів: «Нормативно-законодавчі документи періоду воєнного стану», «Хроніка подій у вітчизняній пресі», «Соціальні мережі

про воєнні дії», «Висвітлення подій у зарубіжній пресі» [15].

Науково-технічна бібліотека ім. Г. І. Денисенка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» формує колекцію документів «Російсько-українська війна» [22].

Подібною за тематикою та кількістю є наступна група – проєкти з документування та фіксації подій війни в окремих областях України (4 проєкти). Зокрема, Херсонська обласна універсальна наукова бібліотека імені Олеся Гончара здійснює проєкти «Херсонщина нескорена» з документування основних подій оборони, окупації та деокупації області та розповідь про громадський спротив мирного населення, про захисників і захисниць, які віддали своє життя за визволення Херсонщини. Розділи: «Щоденники окупації Херсонської області» – хронограф окупації області з фото- та відеоматеріалами; «Рух опору на Херсонщині» – матеріали про: Херсонський батальйон тероборони ЗСУ; бій у Бузькому парку 1 березня 2022 р. в м. Херсоні; матеріали про мирні мітинги проти рашистської навали протягом березня- квітня 2022 р.; рух опору «Жовта стрічка»; «АртСпротив» – розповіді про митців Херсонщини, які на своїх виступах за межами міста та країни допомагають збирати кошти для ЗСУ, а також тих, хто в окупації чинив опір рашистам. [4, с. 7].

Центральна міська бібліотека ім. М. Л. Кропивницького м. Миколаєва здійснює інформаційний проєкт «Хроніки війни. Миколаїв» як архів публікацій про події оборони м. Миколаєва. Накопичення інформації з відкритих інтернет-джерел (новинні сайти, сайти інформаційних агентств України та закордону) здійснювалося протягом 2022-2023 років. Створено сайт з детальною навігацією та можливістю відстежувати події за хронологією, який зараз перебуває на етапі наповнення [7].

Сумська обласна універсальна наукова бібліотека здійснила два інформаційні проєкти: «Сумщина – форпост України: хроніка основних військових подій на Сумщині під російсько-української війни» [8] та «Вшанування сильних духом: державні нагороди і народне визнання Героїв Сумщини» [9; 10].

Тернопільська обласна універсальна бібліотека у Краєзнавчому каталозі бібліотеки створила розділ «Тернопільщина під час війни Росії проти України (2022 - )» з наступною структуризацією: «Робота в тилу» (Волонтерський рух. Внутрішньо переміщені особи), «Учасники війни» (Герої війни) до якого входять матеріали про «роботу обласної військової адміністрації, про вимушено переміщених осіб, їх забезпечення житлом, створення умов для проживання, надання необхідної матеріальної допомоги, психологічної підтримки, працевлаштування, інтеграція, організація відпочинку та навчання дітей, залучення до онлайн-навчання дітей» [24, с. 57].

Четверта група, проєкти документування усної історії про війну. Наприклад, Вінницька обласна універсальна наукова бібліотека імені Валентина Отаманського з 2018 р. реалізує проєкт «Голоси живої історії» щодо збереження пам'яті про історичні події недалекого минулого та сьогодення. Учасники проєкту збирають усні свідчення про повномасштабну війну для документування, архівування та оприлюднення на вебсайті «Голоси живої історії», тема/розділ «Російсько-українська війна [2, с. 27; 3].

Запорізька обласна універсальна наукова бібліотека у проєкті «Галерея історій» зібрала на початку повномасштабної війни 10 життєвих історій (інтерв'ю) непересічних мешканців Запорізької області, які долають труднощі, переосмислюють минуле і будують майбутнє України, як вільної, демократичної, успішної європейської держави [6].

Наукова бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська академія» планує здійснити проєкт «Організація зберігання усноісторичних джерел», мета якого є створити «Архів усних історій» повномасштабної війни, що в довготерміновій перспективі забезпечить дослідників унікальним джерельним матеріалом про недавнє минуле [16].

П'ята група, проєкти про стан та діяльність бібліотек України в умовах війни. Зокрема, Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка та Харківське обласне відділення (філія) ВГО Української бібліотечної асоціації здійснюють мультиплатформний проєкт «Бібліотеки Харківщини в умовах воєнного стану: хронологія бібліотечного спротиву», що складається з трьох розділів: «Культурний спротив Харківщини», «Місто-герой Харків», «Факти руйнації та пошкодження бібліотек». Також, 2023 р. підготовлено електронне видання «Бібліотеки Харківщини в умовах воєнного стану: OSINT-розвідка на основі відкритих джерел. Випуск 1: зима-весна, частина 1» [11].

Дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека імені Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія здійснює проєкт «Бібліотеки Дніпропетровщини: хроніки війни», що складається з трьох розділів: «Хроніка злочинів», «Бібліотечні події» та «Факти. Онлайн-медіа: база даних» [12].

Миколаївська обласна універсальна наукова бібліотека здійснює інформаційний проєкт ««Чорний» альбом постраждалих бібліотек Миколаївської області» в якому представлена фото та інформація про 11 бібліотек Миколаївщини зруйнованих та пошкоджених під час бойових дій на території області [18].

Остання тематична група (за кількістю) – проєкти про стан культури в умовах війни. Так, Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого на сайті бібліотеки веде рубрику «КультФронт» (Культурний фронт України), в якій

з березня 2022 року подає щоденну підбірку інформації з мережі Інтернет про культурні події в Україні [13].

Державна бібліотека України для юнацтва здійснює вебпроєкт «Культурно-бібліографічний фронт» з надання оперативної бібліографічної інформації на тему російсько-української війни для інформаційного спротиву та популяризації культурної спадщини. Він складається з шести розділів: «Культура на часі», «Розстріляна Мельпомена», «Читання книг у стресових ситуаціях», «Інформація як щит і меч», «Від інформаційної війни до війни сенсів», «Медіаосвіта – вакцина в епоху інформаційних пандемій» [17].

Вищевказані проєкти доводять, що збереження інформації про повномасштабну війну є важливою частиною роботи українських бібліотек. З практичного погляду, реалізація цих проєктів полегшить (або навіть вже полегшує) пошук і доступ науковців до інформації для написання воєнно- аналітичних та історичних праць. Символічно, вони є засобом культурного та інформаційного спротиву проти російських інформаційних фейків та пропаганди. І нарешті, всі ці проєкти є способом фіксації та збереження у національній пам'яті подій сучасної війни.

*Список використаних джерел:*


1. Архівування документів про війну. Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка: вебсайт. URL: https://library.korolenko.kharkov.com/arkhivuvannja- dokumentiv-pro-vijnu/ (дата звернення: 09.10.2023).
2. Слотюк Г. Проєкт «Голоси живої історії»: формуємо електронну карту пам'яті України. Бібліотечна планета. 2023. ғ 2. С. 25–27.
3. Проєкт «Голоси живої історії». Вінницька обласна універсальна науково бібліотека імені Валентина Отамановського : вебсайт. URL: https://library.vn.ua/news-and- events/projects/2023-rik/proekt-golosi-zhivoii-istoriii-2023 (дата звернення: 09.10.2023).
4. Сватула Т. Бібліотеки декоупованої Херсонщини: відновлюємося, працюємо, допомагаємо. Бібліотечна планета. 2023. ғ 3. С. 6–9.
5. Україна у вогні за свободу. Хроніка. Херсонська обласна наукова

бібліотека ім. Олеся Гончара : вебсайт. URL: https://lib.kherson.ua/ukraina-u-vogni-viyni-za-svobodu- hronika.htm (дата звернення: 09.10.2023).
6. Галерея історій. Запорізька обласна універсальна наукова бібліотека : вебсайт. URL: https://zounb.zp.ua/resourse/zaporizkyy-kray/galereya-istorij (дата звернення: 09.10.2023).
7. «Хроніки віни. Миколаїв». Центральна бібліотека ім. М. Л. Кропивницького м. Миколаїв : фейсбук. URL: https://www.facebook.com/100064908662100/posts/4616374025130522/ (дата звернення: 09.10.2023).
8. Сумщина – форпост України: хроніка основних військових подій на Сумщині під час російсько-української війни: за інформацією телерадіокомпанії Суспільного мовлення України. Сумська область / уклад. О.К. Линник. Суми, 2022 15 с. URL: https://drive.google.com/file/d/1NWQMozoVUzIozAVEvNqIoOuqSqLhljq6/view (дата звернення: 09.10.2023).
9. Вшанування сильних духом: державні нагороди і народне визнання Героїв Сумщини: 2023 рік. Суми, 2023. 2. с. URL: https://drive.google.com/file/d/14mc6QqWSu8gf5As569WhSlU1ZxUCt9F0/view (дата звернення: 09.10.2023).
10. Вшанування сильних духом: державні нагороди і народне визнання Героїв Сумщини (лютий – грудень 2022 року) / упоряд. В. В. Кравченко. Суми, 2023. 39 с. URL: https://drive.google.com/file/d/1y3ijsfhmmTn4CnyI6CGOoEWe7STsDZDI/view (дата звернення: 09.10.2023).
11. Бібліотеки Харківщини в умовах воєнного стану: вебсайт. – URL: https://sites.google.com/view/kharkiv-libraries-resistance/культурний-спротив-харківщини (дата звернення: 09.10.2023).
12. Бібліотеки Дніпропетровщини: хроніки війни. Дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека імені Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія : вебсайт. URL: https://www.libr.dp.ua/xronika.html (дата звернення: 09.10.2023).
13. КультФронт. Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого : вебсайт. URL: https://nlu.org.ua/article.php?id=561 (дата звернення: 09.10.2023).
14. Книга пам'яті російсько-української війни. Бібліотекарі. Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого : вебсайт. URL: https://nlu.org.ua/article.php?id=613 (дата звернення: 09.10.2023).
15. БД «Незламна Україна». Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І. І. Мечникова : вебсайт. URL: https://lib.onu.edu.ua/bd-nezlamna-ukrayina/ (дата звернення: 09.10.2023).

16. Проєкти. Наукова бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська академія : вебсайт. URL: https://library.ukma.edu.ua/pro-biblioteku/proekty (дата звернення: 09.10.2023).
17. Культурно-бібліографічний фронт. Державна бібліотека України для юнацтва : вебсайт. URL: https://bibliogr- front.4uth.gov.ua/%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B0 (дата звернення: 09.10.2023).
18. «Чорний» альбом постраждалих бібліотек Миколаївської області. Миколаївська обласна універсальна наукова бібліотека : вебсайт. URL: http://www.reglibrary.mk.ua/index.php/chorni-albom-postrazhdalikh-bibliotek-mikolajivskoji- oblasti (дата звернення: 09.10.2023).
19. Полеглі воїни Закарпаття в російсько-українській війні. Закарпатська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Ф. Потушняка : вебсайт. URL: https://www.biblioteka.uz.ua/war/ (дата звернення: 09.10.2023).
20. Загиблі земляки у російсько-українській війні. Деражнянська центральна міська бібліотека : вебсайт. URL: http://www.derazhnia- crb.edukit.km.ua/ridnij_kraj_ta_vidatni_lyudi_derazhnyanschini/zagibli_zemlyaki_u_rosijsjko- ukrainsjkij_vijni/ (дата звернення: 09.10.2023).
21. Вічні захисники: в пам'ять про загиблих воїнів Сарненської громади. Сарненська централізована система публічно-шкільних бібліотек : вебсайт. URL: http://lib.sowa.com.ua/memory/memory.htm (дата звернення: 09.10.2023).
22. Віртуальні колекції. Електронний каталог НТБ КПІ ім. Ігоря Сікорського : вебсайт. URL:https://opac.kpi.ua/F/7QLCMFMBB5XE4MDG6M8ETIHBTGPG2G3XVSTV4DQDPET3D 5KBGG-10331?func=file&file_name=base-list (дата звернення: 09.10.2023).
23. Життя, обірване війною: Книга пам'яті Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя. Бібліотека імені академіка М. О. Лавровського : вебсайт. URL: https://sites.google.com/ndu.edu.ua/knugapam/головна-сторінка (дата звернення: 09.10.2023).
24. Воробель С. Культура пам'яті: роль і місія бібліотек. Бібліотека. Люди. Війна. Втрати і звершення: збірник тез і повідомлень Всеукраїнської науково-практичної конференції 8 листопада 2023 р. Київ, 2023. С. 55–60.
25. Загиблі герої Чернігівщини. Чернігівська обласна бібліотека для дітей : вебсайт. URL: https://chernihiv-lib.org.ua/news/zagibli_geroji_chernigivshhini/2022-03-31-3073 (дата звернення: 09.10.2023).